Dr. Vlasta Jalušič o Norveški, Sloveniji, nacionalizmu, rasizmu, nevarnih predsodkih in sistematskem spodbujanju nemišljenja

"Postsocialistična Slovenija je bila narejena po Breivikovem okusu"

Dr. Vlasta Jalušič je doktorica političnih ved, ustanoviteljica in nekdanja direktorica Mirovnega inštituta, kjer zdaj dela kot raziskovalka. Na Fakulteti za management v Kopru poučuje politično teorijo, raziskuje rasizem, nacionalizem ... Četudi ravno dopustuje, prek spleta odgovori na nekaj vprašanj o nedavnih krvavih dogodkih na Norveškem, ki Sloveniji ni tako daleč, kakor se morda zdi ...

Foto: Andraž Gombač

Dr. Vlasta Jalušič: "Danes niso problem ekstremisti, ampak dejstvo, da je politična sredina na zahodu privzela rasistično-antiislamistični pogled na svet."

▸ Ob novici o eksploziji bombe v središču Osla je večina pomislila na napad islamskih teroristov, kasneje pa se je izkazalo, da gre za dejanje človeka, ki med drugim nasprotuje prav islamskim priseljencem. Smo se z napačnim predvidevanjem ujeli v past lastnih predsodkov in indoktrinacije?

"Če rečemo 'večina' ali 'smo', imamo problem. Gre za to, da so nekateri vodilni zahodni mediji pohiteli s tovrstno oceno, še preden so zares poznali kakršna koli dejstva. Drugi so jim brez pomisleka sledili. Denimo *New York Times*, ki je oceno ohranil v poročilih še potem, ko je že bilo znano, da gre najverjetneje za 'domačega', norveškega množičnega morilca. Že samo to govori o globalnih okoliščinah, v katerih se je omenjeni množični zločin zgodil. Kaže tudi na to, da mediji delujejo kot indoktrinatorji, da proizvajajo predsodke in ljudi navajajo na to, da ne mislijo, oziroma da dejstva potlačijo v drugi plan. Tako smo se premaknili v čisto propagando, kar je najočitneje pokazal že 'škandal' z Murdochovimi mediji. V tem smo že zelo globoko. Lahko bi rekla, da se dejstvena podlaga politik konstantno spodnaša. Pri tem odločilno pomaga današnja globalna forma zahodnega rasizma, ki je 'oplemenitena' z močnim antiislamizmom. Pravzaprav je antiislamizem njegov ključni element, služi pa mehaniki interpretacije, ki vedno najde krivdo in odgovornost v 'drugih'. Kar koli se zgodi, zmeraj bodo krivi drugi, islam, Al Kaida. Sama to imenujem sindrom organizirane nedolžnosti. Ko se to zgodi, ko pride do takšne fiksacije, potem je to nedvomni znak, da je 'z nami' nekaj radikalno narobe."

▸ Masaker na Norveškem ni plod nenadnega besa, marveč skrben, premišljen, hladno izpeljan projekt, ki ga napadalec ne obžaluje, ampak celo napoveduje nove tovrstne napade ...

"Točno tako: je matematično, logično eksaktno postavljeno in natančno izpeljano dejanje, ki je plod visoko sofisticiranega zahodnega uma, tehnologij, znanj in vednosti, strok in strokovnosti, po katerih je bilo mogoče seči v tem primeru, od kemije, logistike do matematike in psihološke priprave na eksekucijo. Morilec je dobro vedel, da se mu bo ubijanje upiralo, in se je na to psihološko pripravil, denimo s poslušanjem določene, zelo popularne glasbe z veliko patosa. Tu ne vidim na delu nobenega slepega sovraštva, šlo je, nasprotno, za eksemplarično dejanje oziroma za tipičen politicid. Nekateri mediji pri nas, denimo Kanal A, ki v svojih poročilih tudi sicer uporablja izjemno problematičen jezik, govorijo o pošasti, s čimer onemogočajo razumevanje tega, kar se je zgodilo. Seveda je krasna tolažba, če verjamemo, da je bil morilec nor ali pa da je pošast, poosebljeno zlo, 'svetlolasi hudič', kot so ga imenovali nekateri zahodni analitiki. Pri tem že sama oznaka 'svetlolasi hudič' kaže na vzorec rezoniranja: hudič je 'temen', temnolas, a tokrat se je pojavil v 'svetlolasi' preobleki. Po moje ne gre niti za norca niti za hudiča. Tisto, kar je lahko noro in predstavlja norost današnje družbe, je ravno njegovo dosledno kalkulativno ravnanje - gre za vzorec, ki je dominanten tako v znanosti kot v politiki današnjih zahodnih družb. Funkcionira kot sistem vzrokov in posledic, domnevnih 'objektivnih zakonitosti' družbe - v katerih odgovornost posameznika kot političnega bitja izgine. Kot vzrok je bil v tem primeru deklariran multikulturalizem, 'logična' posledica pa je Breivikovo dejanje. Morilec se sklicuje na 'objektivne' zakone, katerih izvrševalec je. Dejanje ni bilo uperjeno proti 'konkretnim' ljudem, dejanje je 'moral' storiti, in žal mu je, da je ubil te in te konkretne ljudi. Ali tega ne trdijo tudi snovalci globalne vojne proti terorju? Dejanski problem, ki ga imamo, je to zločinčevo rezoniranje, ki je splošno: torej logika 'objektivnih zakonov družbe', ki ljudi reši pred odgovornostjo za dejanja. S tem se moramo spopasti. Prav zato ne gre za to, da samo Breivik rezonira na ta način - tudi mediji so se znašli znotraj tega horizonta in ga perpetuirajo."

▸ Je Breivikovo dejanje mogoče videti kot grozljivo, a logično udejanjenje lanske izjave Angele Merkel o propadlem poskusu multikulturne družbe?

"Ne vidim nobene povezave s to preveč in napačno citirano izjavo Angele Merkel. Če greste natančno poslušat, kaj je rekla, in ne argumentirate z iztrganimi citati, potem vidite, da Angela Merkel govori o dejanskem problemu napačnega pristopa 'gastarbajterjem', ki so dolgo ostajali na družbenem robu, niso postali državljani (ker so v Nemčiji politiki menili, da se bodo vrnili domov), in ga naslavlja s popularnim imenom multikulturalizem. Res pa je, da ko definiramo problem kot multikulturalizem (in ne, ko rečemo, 'ist gescheitert' - kot Angela Merkel), pademo na 'nas' in 'njih'. Včeraj je vodja novic na Kanalu A govoril o 'naših ljudeh' v Avstriji - to je slovenska manjšina. Ti 'naši ljudje' pa so avstrijski državljani! Ta plemenski nacionalizem, ki ima rasno osnovo, je dejanski problem, s katerim se moramo spopasti. Ne pa govoričiti o kulturi na tistem mestu, kjer bi bilo treba govoriti o politiki. Seveda je problem multikulturalizem, če ga promoviramo kot posebno politiko rasne obravnave in delitve na medsebojno ločene skupine, ki naj same rešujejo 'svoje' probleme! Pri tem pa pozabimo na vse druge forme diskriminacije, ki se z njimi v skupinah in preko skupin križajo in imajo drugačne, ne pa etnične ali rasne osnove. Tako se rasna družba ustvarja in ne preprečuje. Tako ne moremo priti niti do socialne enakosti, da o politični sploh ne govorim."

▸ Breivik je v manifestu pohvalil Slovenijo, češ da je bila pri nas *"multikulturnostna propaganda pranja možganov"* najmanj uspešna. Je njegova ocena pravilna?

"Postsocialistična Slovenija je bila narejena po Breivikovem okusu, tu ni nobenega dvoma. Če nam to morebiti ni všeč, to ne zadeva njegovega mnenja in ne 'objektivnosti', pač pa kaže Breivikovo 'finto' rezoniranja vzrok-posledica. Namesto da se ukvarjamo s tem, kaj so dejanske osnove Breivekovega dejanja, se tudi mi koncentriramo na 'problem' priseljencev. S tem perpetuiramo 'logično' sliko sveta, na katero se sklicuje. In zdaj vsi govorijo o 'nerešenem problemu priseljencev' in o napačni strpnosti do nestrpnosti, o kateri smo sredi devetdesetih v Sloveniji govorili na Mirovnem inštitutu. Čez to strpnost do nestrpnosti smo se premaknili že zdavnaj. Danes niso problem ekstremisti, ampak dejstvo, da je politična sredina na zahodu privzela rasistično-antiislamistični pogled na svet. Ta pogled omogoča razpravo, ki govori o 'etnične' skupine, ki naj same rešujejo 'svoje' probleme! Pri tem pa pozabimo na vse druge forme diskriminacije, ki se z njimi v skupinah in preko skupin križajo in imajo drugačne, ne pa etnične ali rasne osnove. Tako se rasna družba ustvarja in ne na našo zadržanost do te slike, nad katero se lahko zgrozimo. Tudi primerjalno je pravilna, saj je Slovenija - kar se tiče političnih ekstremistov - izjemno razvita. Le da je tukaj ekstremizem dobesedno ne-ekstremen, postal je mainstream, preselil se je v center. Ekstremisti so normalno nenehno v parlamentu in so postali del nosilne politične kulture v Sloveniji. Izbris, ki je bil dokazano načrtovano in premišljeno dejanje politične elite, se brez tega ne bi mogel zgoditi."

"Ekstremisti so normalno nenehno v parlamentu in so postali del nosilne politične kulture v Sloveniji. Izbris, ki je bil dokazano načrtovano in premišljeno dejanje politične elite, se brez tega ne bi mogel zgoditi."

▸ Kdo najbolj spodbuja tovrstno mišljenje in nasilje: politika, mediji, splet ...? Kako ukrepati?

"Spodbujanje tovrstnega nemišljenja je sistematsko in je del družinske vzgoje in šolskega sistema od vrtca do podiplomskega študija. V njegovem ozadju so seveda politične strukture in v tem smislu smo soočeni s strukturnim in sistemskim vprašanjem. Gre dobesedno za poučevanje, ne samo za toleriranje neenakosti: ljudje več ne verjamejo v temeljno človeško enakost, ki je predpostavka vsake politike in demokratične javne razprave. Eden od analitikov Breivikovega dejanja je dejal, da temeljni problem, ki se ga je treba lotiti, niso multikulturalizem in priseljenci. Problem sta neoliberalizem in neenakost, ki jo ta spodbuja. Če torej obrnem, potem je moč reči takole: ukrepanje je lahko ustrezno predvsem kot vztrajanje pri strogi enakosti vseh ljudi kot temeljni vrednoti in pri demokraciji. In pri vračanju razprave na to polje. Če prav razumem, je to tisto, kar je odgovor trenutnih oblasti na Norveškem. A o tem bo možno razsojati šele z neke distance, saj je treba počakati, da bi videli, kaj se bo dejansko zgodilo. V tem smislu je treba posebej kritično obdelati tudi vprašanje 'kako je mogoče, da se je to zgodilo nam'. Tudi če je Norveška najbolj 'odprta' družba, ni izjema glede duha časa - vpletena je v celo posttotalitarno globalno zgodbo proizvodnje temeljnih neenakosti. Ni slučajno, da je Breivikov vzornik Radovan Karadžić, ki je trdil, da Srbi ne morejo živeti skupaj z Muslimani."

ANDRAŽ GOMBAČ

Foto: Reuters

Tiho žalovanje pred otokom Utøya

PREJELI SMO

Evropa je pred veliko nalogo

K temu pisanju me spodbudilo dejstvo, da sem bil v času tragičnega dogodka nedaleč stran od norveške prestolnice in sem lahko skupaj z Norvežani spremljal razvoj dogodkov. Na forum enega izmed norveških časopisov sem tudi zapisal, da je najboljši odgovor na to zločinsko dejanje, da se poskusijo v vsej svoji žalosti čim prej vrniti kar se da blizu normalnemu načinu življenja, saj bi v nasprotnem primeru nehote ustregli hladnokrvnemu morilcu, ki ne zasluži, da ga omenjam z imenom.

V ponedeljek, ko sta vsa Norveška in ves miroljuben svet žalovala za žrtvami pokola, sem s sočutjem občudoval Norvežane, ki v vsem žalovanju niso pozivali k linču, ampak v popolnosti prepustili usodo hladnokrvnega morilca pravosodju in se tudi v tako grozljivem primeru ne postavljajo nad pravni sistem in civilizacijske norme, ki so jih zgradili.

Ko postavimo pred ogledalo Slovenijo, lahko v veliki meri trdim, da smo lahko svetel vzor multikulturnosti, ki ne sme temeljiti le na strpnosti, ampak predvsem na medsebojnem razumevanju in spoštovanju kulturnih razlik. Strpnost je lahko le kratkoročna rešitev v primeru, ko je treba pomiriti čustva in razgrete glave, dolgoročno pa je potrebno graditi družbo na medsebojnem razumevanju, spoštovanju, vključevanju in odprtosti. Prav na tak način smo v Sloveniji gradili vezi s tistimi, ki so prišli k nam z drugačnim verskim in kulturnim ozadjem. Ljudje druge veroizpovedi (na primer islamske) so ob prihodu v Slovenijo v veliki večini sprejeli nove življenjske vzorce, hkrati pa so ohranili svojo identiteto, ki smo jo razumeli in sprejeli.

Seveda gre tukaj velika zahvala mnenjskim voditeljem teh skupin, ki so integracijo v družbo podpirali in pomagali graditi mostove.

Žal se to v nekaterih državah ni zgodilo (na primer v Nemčiji), zato so danes pred velikim izzivom. Zaprtost določenih skupnosti v Nemčiji ni nič drugega kot odgovor na nepripravljenost okolja na razumevanje in integracijo. Namesto mostov so nastajali zidovi, ki so plodna tla za skrajneže na obeh straneh. Znotraj svoje skupnosti in družbe v takšnih razmerah le dobivajo na veljavi.

Nemčija je že pokazala, da zna in zmore izvesti dejanja, ki so jo, najbolje med vsemi, popeljala iz gospodarske krize. Sedaj pa je pred njo in pred vso Evropo dosti težja naloga, pred katero ne smemo kapitulirati. Z vso skrbnostjo se moramo posvetiti izzivom na področju multikulturnosti in integracije ob spoštovanju in hkrati razumevanju razlik, če ne želimo ogroziti vrednot, ki smo jih v Evropi zgradili po drugi svetovni vojni.

Prav zaradi tega ne morem razumeti medijev, ki na veliko poročajo o zapisih tega zločinca in ob tem odpirajo javne razprave, saj si tak človek ne zasluži, da v javnosti navajamo njegove zapise in besede. Vse, kar zasluži, je najstrožja kazen, ki jo norveška zakonodaja predvideva.

Javna debata o njegovi klasifikaciji držav, namenih in razlogih morilskega pohoda je žal le zbujanje pozornosti, ki jo hladnokrvni morilec v tem trenutku verjetno najbolj želi.

Zato prosim in pozivam vse medije, da prenehajo objavljati njegove zapise, ugotovitve, misli in načrte, ampak naj ga obravnavajo zgolj in izključno kot zločinca, saj ne zasluži prav ničesar drugega.

IGOR JURIŠIČ

Strpnost je lahko le kratkoročna rešitev v primeru, ko je treba pomiriti čustva in razgrete glave, dolgoročno pa je potrebno graditi družbo na medsebojnem razumevanju, spoštovanju, vključevanju in odprtosti.

Mišo Alkalaj: "Splet ni kriv!"

Kje so pristojni?! Norvežan je morilski pohod napovedoval na spletu, tamkaj vsem na očeh pavje oznanjal svoja ubijalska stališča? Zakaj ne nadzorujejo spleta, zakaj ne ukrepajo, dokler je čas?!

Foto: Andraž Gombač

Kdor zagovarja takšne represivne ukrepe, podpira nove izgovore za cenzuro, pravi **Mišo Alkalaj** (na fotografiji), vodja Centra za mrežno infrastrukturo na Inštitutu Jožef Stefan v Ljubljani. *"Ideja o krivdi spleta je zelo živa v družboslovnih krogih, prav pa seveda pride zlasti politikom."*

Po njegovem mnenju imamo pri norveškem primeru opravka z norostjo, pa četudi je morilec ravnal postopoma in premišljeno! *"Gre za inteligenco v norosti. Svet takih ljudi je zelo konsistenten, dobro razmislijo, zakaj so vsi drugi krivi za njihovo nesrečo. Poleg tega o dobrem načrtovanju sklepamo post festum - ker mu je uspelo ubiti veliko ljudi. A morda gre za čisti slučaj. Če bi ga policisti takoj prijeli, bi zdaj govorili, da je svoje dejanje slabo načrtoval."*

Alkalaj z dvajsetletnimi računalniškimi izkušnjami za sabo zagotavlja: *"Internetni sovražni govor ni problem! Nekdaj so konservativci podobno trdili, da širjenje pornografije spodbuja posilstva, pa je bilo zatem znanstveno dokazano, da ni tako."*

Problem vidi drugje: *"Žižek je nekje govoril, da danes nimamo zelo permisivne družbe, kakor mislimo. Včasih je bilo res marsikaj strogo prepovedano, a ogromno je bilo tudi dovoljenega. Danes pa je malo stvari, ki so izrecno prepovedane, a cel kup stvari, ki so neokusne, ki se jih ne spodobi početi ... V imenu varnosti mirno sprejemamo čedalje več restriktivnih ukrepov, obenem nam vsiljujejo toleranco: ljudje niso tolerantni, ker to resnično čutijo, ampak ker je kaznivo, če niso. Zaradi vseh omejitev se kopiči nezadovoljstvo. Če dodate še krizo in upad življenjskega standarda ... Kadar so razmere take, se čustveno najmanj stabilni zlomijo. Število takih dejanj narašča."* **AG**

Denis Sabadin

USODNA NAKLJUČJA

Spomin na Utøyo

Nekega julijskega dopoldneva leta 1992 ali 1993 sem stopil na zeleni otoček nekaj deset kilometrov od Osla, ki so ga upravljali norveški socialdemokrati. Njegovo ime je bilo Utøya in zanj zunaj Norveške ni slišal nihče, ki ni bil na njem. Do zadnjega konca tedna, ko je neki Anders Behring Breivik v zloglasnem morilskem pohodu na njem pobil 68 ljudi, pretežno najstnikov. Od tega trenutka dalje je Utøya postala sinonim za skrajnodesničarsko nasilje in poboje, spomin na vse ostalo, kar je pomenila v zadnjih desetletjih, pa bledi in javnosti ostaja neznano. In samo zaradi tega pišem te vrstice: pojasniti želim, da je nori morilec obiskovalce otoka izbral na podoben način, kot je Osama bin Laden izbral neuyorška Dvojčka - kot simbol.

Norveška laburistična stranka je po padcu železne zavese vabila mlade predstavnike sestrskih strank iz vzhodne Evrope na izobraževanje in spoznavanje parlamentarne demokracije na deset hektarjev velik otoček, kjer so poleti organizirali tabore tudi za svoj podmladek (eden od teh je očitno potekal tudi minuli teden). To je bil zame, za druge povabljence in za približno dvajset Slovencev, kolikor jih je v nekaj več kot desetletju obiskalo te tabore, nepozaben mesec. Ob glasbi in medsebojnem spoznavanju se je debatiralo o političnih in aktualnih temah. Sproščenost in odprtost sta bili prisotni na vsakem koraku, pred mladostniškim nagnjenjem do spreminjanja sveta ni bilo ovir. Da se razumemo: alkohol je bil na otoku prepovedan - mladi sami so se odločili za takšen ukrep, a je bila kljub temu zabava vrhunska. Tudi v zahodnoevropskem merilu so imeli Norvežani tedaj izrazito napredne ideje; prvič sem se srečal z ženskimi kvotami, posvojitvami otrok v homoseksualnih parih, socialnimi pravicami, ki si jih mi še sedaj niti zamisliti ne moremo, pravicami azilantov, brezplačnimi stanovanji za mlade družine ... Bili so proti vključitvi v Evropsko unijo, ker naj bi bila preveč konzervativna in ker za mir in blaginjo v svetu več naredijo kot samostojna država ...

Multikulturnost in strpnost do drugače mislečih sta bili splošno sprejeti v vseh političnih opcijah, pomoč tistim, ki imajo manj, pa je bila samoumevna. In ta spomin na otoček, kjer se med mladimi izmenjujejo misli, ideje in prakse povezovanja ter socialnega dialoga med različnimi politikami, narodi, rasami, ne sme utoniti v pozabo, tako kot se ne sme spreminjati na slabše odprta družba, ki so jo zgradili Norvežani.

Švedi, simbol socialne države blaginje, so svojo nedolžnost izgubili z ubojem Olofa Palmeja, Nizozemci z vzponom ksenofobične desnice Geerta Wildersa, Islandci s poneverbami bank in bankrotom, ostala je samo še Norveška - zadnja oaza resnične svobode, strpnosti do vsakršne drugačnosti in dialoga. Bogata naravna bogastva (beri nafta) ji omogočajo altruizem brez lažne solidarnosti, tako da so ena zadnjih utrdb klasične zahodnoevropske družbe blaginje druge polovice 20. stoletja.